

ВЕЛЕС

Списанието Велес на Друштвото за наука и уметност од Велес излегува од 1997 година. Списанието е покренато по иницијатива на академик Александар Спасов, д-р Вера Весковиќ - Вангели и д-р Васил Тоциновски.

La revue Veles de l'Association des Sciences et des Arts de Veles parait depuis 1997. Sette revue a ete mise en train sur l'initiative de l'acad/ M. Aleksandar Spassov, d-r Vera Veskovich - Vangueli et d-r Vasil Totsinovski.

ВЕЛЕС	год. XVII	број 17	с. 150	Велес, 2016
VELES	annee XVII	numero 17	p. 150	Veles, 2016

За издавачот
Лиле Арсова, претседател

Редакција
Нада Алексоска, главен и одговорен уредник,
Игор Крајчев, извршен уредник,
Гордана Б. Николовска, уредник

Управен одбор:
Веле Алексоски, претседател,
Лиле Арсова,
Славчо Чадиџев,
Васил Тоциновски,
Нада Алексоска

Лектор и коректор
Нада Алексоска

Излегува еднаш годишно

Адреса
Алексо Демниевски бр. 11 - Велес

Велес, 2016

Според мислењето на Министерството за култура бр. 07 - 3815/2 од 10.06.1998 г. за списанието Велес се плаќа повластена даночна стапка.

Компјутерска подготовка: Академски печат, Скопје.

Печати: Академски печат, Скопје.

СОДРЖИНА

УВОДНИК	5
----------------------	---

СТАТИИ

Васил ТОЦИНОВСКИ РАЦИН ВО СТРАНСКАТА КНИЖЕВНА КРИТИКА	7
--	---

Стефан МАРКОВСКИ РАЦИНОВАТА ФАСЦИНАЦИЈА ОД БОГОМИЛИТЕ – ПРВАТА СРЕДНОВЕКОВНА ИСКРА ЗА ОПШТЕСТВЕНА, ПОЛИТИЧКА, ЕКОНОМСКА И КУЛТУРНА РЕФОРМА	21
---	----

Веле АЛЕКСОСКИ ГЕМИЦИИТЕ – НИВНОТО ДЕЛО НИКОГАШ НЕ УМИРА	24
---	----

Васил ДРВОШАНОВ ИМЕНУВАЊЕТО РОДНИНСКИ ОДНОСИ ВО КНИГАТА <i>SUŠAČKO</i> <i>PORODNE</i> ОД ВАСИЛ ТОЦИНОВСКИ И НИВНИТЕ СООДВЕТНИЦИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК	26
--	----

ВЕЛЕШКИ ДУХОВЕН АРХИВ

Љупчо ДАНОВ ВЕЛЕШКИ МОЗАИК	36
-------------------------------------	----

Никола АЛТИЕВ РАЦИН, ВЕЧНО ЌЕ ЖИВЕЕ	60
--	----

Светлана Ќулумова ЛУБИЛЕЈ ЗА ПОЧИТ И ДОСТОИНСТВО	65
---	----

КНИЖЕВНОСТ

Павлина КЛИМКАР МЕАНЦИЕВА ЕХО	69
--	----

Игор КРАЈЧЕВ ПЕСНИ	73
-----------------------------	----

Нада АЛЕКСОСКА ГРЕВЧЕ	80
--------------------------------	----

Гордана Б. НИКОЛОВСКА ПЕСНИ	88
--------------------------------------	----

Ли́ла АРСОВА	
ПРИКАЗНИ ОД МОЈОТ КРАЈ	93

Атанас КРЛЕВСКИ	
ИЗГОРЕВМЕ ПОД СЕНКА	104

Ленче СТОИМЕНОВА	
БУБА ЛАЗИ	110

КНИГОПИС

Никола АЛТИЕВ	
ПРОТКАЈУВАЊЕ НА ЛИТЕРАТУРАТА	
НА РАЗБОЈОТ МАКЕДОНСКИ	115

Васил ТОЦИНОВСКИ	
ЛИЦЕТО И ОПАЧИНАТА НА НЕШТАТА	121

Ана ВИТАНОВА РИНГАЧЕВА	
КАКО ДА СЕ ОСТАНЕ ЧОВЕК МЕЃУ ЛУЃЕТО?	
– ПРАШАЊЕ Е СЕГА	124

Никола АЛТИЕВ	
НЕСОПИРЛИВ МАКЕДОНСКИ ЗБОР	130

Ли́ла АРСОВА	
СТИХОВИ СО ДУША ИЗМИЛУВАНИ	136

Никола АЛТИЕВ	
НЕПРЕСУШЕН ИЗВОР – МАКЕДОНСКИТЕ ПРИКАЗНИ	139

Никола АЛЕТИЕВ	
ДЕТЕТО ЗАВРВЕНО ВО РАСКАЗИТЕ	143

Никола АЛТИЕВ	
ДЕТЕТО ПРОТКАЕНО ВО ДРАМСКИ ТЕКСТОВИ	147

Ана ВИТАНОВА РИНГАЧЕВА

КАКО ДА СЕ ОСТАНЕ ЧОВЕК МЕЃУ ЛУЃЕТО? – ПРАШАЊЕ Е СЕГА¹

(Осврт кон книгата афоризми „Изгоревме под сенка“
на Атанас Крлевски)

Не е лесно да останеш личен меѓу безличните и дволичните²

Горчливи се прашањата: За кого пишуваме? Го слуша ли некој гласот на книжевноста? Го направи ли книжевноста светот, поубаво место за живеење? Едноставно, сè се сведува на прашањето на Данило Киш: Дали литературата беше и остана во хаосот на историјата некој вид *lux in tenebris*?³ Барајќи ја светлината во мрачниот хаос на денешницата, човекот судрувајќи се со истиот како него, си создава лузни кои тешко зараснуваат, бидејќи болат до коска. Во тој хаос, единствено живурка гласот на книжевноста, се слуша некаде од некој агол, како скитник кој тивко и срамежливо бара милостина. Афоризмот, краткиот книжевен блесок со свездена прашина која се рони од скапоценото тело на зборот, зад себе осветлува долга патека. Таа патека своето раѓање го има во сегашноста, мигот е нејзиниот зачеток.

Афористичарот во денешницата, стана гласноговорник на потсвеста на обичниот човек. Сето она што човекот го мисли, чувствува, претчувствува и знае, а не смее гласно да го изговори, афористичарот го кажува преку мислата срочена во афоризам. Сокриен зад параванот на метафората и под закрила на сатирата, тој е единствениот книжевен творец кој со многу малку зборови, кажува безвременски вистини. Афористичарот не е поет кој се крие зад лирското јас и нему му ги припишува лирските трепети и чувства. Не е ниту прозаист, кој в оган го фрла нараторот, кој на читателот му ја раскажува приказната која може, но и не мора да му се допадне. Афористичарот за своја сенка го има зборот, тој е негов господар, но и негов поданик. Сè што ќе напише овој вешт и остар набљудувач на човековиот внатрешен и надворешен свет е негова перцепција, таа во афоризмот се издигнува на ниво на филозофска мисла.

¹ Крлевски, Атанас. „Изгоревме под сенка“

² Исто со фуснота 1

³ Киш, Данило. *Буриданово магаре или писателот во хаосот на светот*, објавено на <http://okno.mk/node/22073> Киш

Семето на македонскиот афоризам за прв пат за`рти на велешката почва, него го посеа големиот македонски учител и преродбеник Цинот. Неговата начитаност и животното искуство, неговите дела во корист на народното просветување, а против назадноста, суеверието и простотата, неговите печатени дела, правеа Цинот да ужива глас кај современите не само на човек што согорува во работата за народното добро, туку да ужива глас на филозоф.⁴ Таа „циновска бразда“ беше длабоко заорана, посеаното семе во неа ги најде плодните извори и се издигна во стебло со величествена крошна. Од тој извор денес се напојуваат новите творци на афоризмот, а најоригиналниот чувар на велешката книжевна традиција е Атанас Крлевски, македонски афористичар со нескротлив порив, со зборот да го промени светот.

Атанас Крлевски како оригинална појава во македонското афористично писмо, во последнава деценија ја збогати македонската книжевност со книгите: „**Крлевизми**“ (2009), „**Окрлавени мисли**“ (2011), „**Крлук**“ (2014) и „**Цветен пазар**“ (2014). Крлевски е страстен вљубеник во афоризмот, алтруист, човек за кој афоризмот е третото чедо. Можеби и затоа неговите афоризми го носат неговиот предзнак изведен од презимето, неговите **крлевизми** се од неговиот сој. Крлевски е совршен познавач на сензибилитетот на својот народ, тој е прецизен детектор на сите пукнатини на човековата психа, пукнатини кои ги создале честите потреси од општествените, економски, политички и семејни земјотреси. Тие како да создаваат нови извори низ кои потекува мислата на афористичарот, понира во земјата, се храни со енергија и уште посилно еруптира на површината. Мислата на Крлевски, пресоздадена во афоризам е вулкан кој разорно ја потресува човековата психа, исфрлајќи ги сета прав и пепел, сиот бигор насобран во душата на обичниот човек. Таа мисла, ако се дофати до плодна почва, може да стане никулец од кој ќе се изроди стебло со плодови, чиј вкус може да го разбуди духовно мртвиот човек.

Со своето прво појавување на македонската книжевна сцена, Крлевски го привлекува вниманието со збирката афоризми насловена „**Крлевизми**“ остава свој личен печат, тенденција кон која тежнее и до ден денес: *Животот е убав, ама од убавина не се живее!* Со збирката афоризми „**Окрлавени мисли**“, Крлевски создава мисли кои „ја напаѓаат индиферентноста, а ја пропагираат слободата на совеста“.⁵ Така разбудената рамнодушност, кај читателот ќе се издигне во потреба да

⁴ Поленековиќ, Харалампие. *Во екот на народното будење*, Мисла, Скопје, 1973, стр.84

⁵ Цветанова, Љупка. Критика за „**Окрлавени мисли**“, Македонска реч, Скопје, 2011

се читаат крлевизмите, иако на врвот на зборот имаат острица: **Знаењето е моќ! Затоа нека учат и моќните без знаење!** Третата збирка афоризми насловена „**Крлук**“ е најсилен оддек на мислата која, окрлавена или преточена во крлевизам, продолжува да му пркоси на времето невреме: **Духовната храна е лесно расиплива ако не се чува во ладни глави!** Мислите во оваа книга наликуваат на синцир, искован од мудрости кој личи на сечиј врат, и на оние кои седнати високо на тронот заборавиле дека, кога си највисоко погледот неминовно паѓа надолу и на оние кои и покрај тежината, знаат како да го издржат искушението.⁶ Во афоризмите на Крлевски читателот се соочува со човекот фрлен во безредието на светот, човекот во костец со сопствените демони, но и со демоните со човечки маски. Таа страна на неговото дело е потешката, онаа што натежнува кога на терезија ќе се стави напишаното. Но авторот наоѓа начин како да му даде боја на сивилото, како да изнуди насмевка кога пишува за жената, за бракот, за мажот во видокругот на една жена и слично. Напливот на креативна енергија, разбудена од мирисот на жената, Атанас Крлевски го совладува скротувајќи ја мислата во афоризам, така настанува „**Цветен пазар**“, успешен обид, кратката, елиптична мисла, во многу мал простор, да ја скроти женската природа, што на прв поглед се чини невозможно: **Жена. Како тоа постојано звучи!** Но, ерудицијата на авторот во симбиоза со искуството и генетски предоредениот машки поглед на спротивната природа од неговата, направиле афоризмите да прозвучат оригинално, ненаметливо, а толку вистинито.⁷

Атанас Крлевски со сигурен ѓд продолжува да чекори по одамна разгазената патека, трагата што зад себе ја остава има своја големина и форма, препознатлива за почитувачите на неговото дело. Авторот прави уште еден голем чекор напред со најновото книжевно остварување, збирката афоризми со наслов „**Изгоревме под сенка**“. Во ова интересно четиво, се чувствува духот на крлевизмите, силно пулсира во секој збор, иако насловот е ослободен од нивниот предзнак. Голем дел од афоризмите се ставени во контекст на современите случувања на општествен, економски, политички план и истите имаат тенденција да влијаат врз промена на свеста за трезвено расудување. Ерозијата на вистинските вредности, најсилно ги има зафатено човековиот разум и трезвената мисла, таа како матна вода силно ги покосува и од корен откорн-

⁶ Витанова Рингачева, Ана. *Мисли во расчекор докоснати*, рецензија за книгата „**Крлук**“ на Атанас Крлевски, Македоница литера, Скопје, 2014, стр.66

⁷ Витанова Рингачева, Ана. *Жената – муза на афоризмот*, рецензија за книгата „**Цветен пазар**“ на Атанас Крлевски, Македоница литера, Скопје, 2014, стр.52

ува младите стебленца, кои тукушто заластариле. Токму затоа хамлетовата дилема, преточена во крлевизам, станува безвременска вистина: ***Како да се остане човек меѓу луѓето? – прашање е сега.*** Час поскоро човекот треба да ги скроти злите духови кои му ја опседнуваат душата, оти боговите веќе одамна ја разгореа лавата во вулканот кој се заканува да не уништи, како Везув, Помпеја. Преку афоризмот, Крлевски го ра-соблекува човекот до гола кожа, ги кине од него и последните партали со кои се обидува да ја сокрие сопствената голотија, од која и самиот се срами: ***Лесно ми е кога лажам искрени. Тешко ѝ е на мојата совест!*** Современиот човек, растен на македонска почва е силна инспирација за создавање афоризам, во него се разминуваат балканскиот менталитет и желбата, со незнаење и минимален труд, да добие високо место во лажата на животот: ***Знае дека ништо не знае и тоа вешто го користи!*** Најсилните афоризми-крлевизми се оние кои си поигруваат со сите човекови доблести, но многу повеќе со човековите мани и неговата неспособност да се ослободи од нив: ***Кој е свесен за сопствените мани има една доблест повеќе!*** Авторот со својот остар поглед на светот знае многу вистини, но истите тие, под закана на современиот материјализиран светоглед, се обезличени до непрепознавање. Крлевски во својот препознатлив стил на пишување, се обидува и на најгорчливите вистини, да им даде сладникав вкус, да изнуди насмевка, тенка, со крајчето на усните: ***Денес не се во мода: добрината и искреноста, но јас сум оптимист – модата се враќа!*** Ако човекот сака да остане господар на своите чест и достоинство, мора да научи дека за нив не постои цена и дека само тие имаат моќ да го одржат на површината: ***Каде царува духот, таму нема поданици!***

Филозофската димензија на афоризмите се отсликува во оние мисли кои согоруваат во сопствената парадоксалност и границејќи се со неа, прозвучуваат многу трезвено: ***Да се спријателувааш со самобендираниите е исто како да го осветлувааш сонцето со ламба!*** Ние луѓето, навистина согоревме во сопствената нарцисоидност, во недоглед огледувајќи се на бистрата вода, заборавивме дека таа слика може в час да ја снеса, ако облаците го истурат својот гнев врз нас: ***Ако си стигнал до небото, не заборави дека си тргнал од земјата!*** Деградицијата на моралот кај човекот е неизлечивата болест на денешницата, за неа лек нема, а афоризмот како свеж воздух го оживува дишењето и само на кратко го одложува процесот на умирање. Афоризмот ги детронизира сите мани и недостатоци кои човекот подло се обидува да ги сокрие под превезот на љубезноста и куртоазноста: ***Во средина со испревртени вредности критериуми, разумот е болна состојба на умот!*** Во една таква состојба во која човекот лебди во некој меѓупростор на реал-

ното и посакуваното, парите стануваат персонифициран објект, кој има свој двојник во ликот на човекот: ***И парите се дволични како луѓето. Пред тебе плаќаат, а зад тебе – потплаќаат!*** Во општество во кое и најсветите нешта се купуваат со пари, во кое љубовта и честа имаат своја пазарна цена, човечкиот живот е едно безвредно ништо. Боли помислата, дека човекот станува жртва на помоќните од него, дека разумот го дал на распродажба по евтина цена, а чувствата ги убил, за да му биде полесно без нив: ***Најтешки времиња се тие, кога освен човечкиот живот, сè друго е скапо!*** Човекот толку ситен, мал и скоро невидлив за оние кои владеат со него, упорно верува дек тој е центарот на светот, дека во негови раце се демократските принципи врз кои почива едно општество. Афористичарите длабоко задираат во сржта на политиката, таа е најподатлива за сатиричниот афоризам. Таа тема е непресушен извор, врело со голема издашност, но кратките мисли, кажани и напишани со чувство на огорченост, најчесто испишуваат страници историја: ***Во книгите пишува дека демократијата е власт на народот. Хартијата трпи сè!*** Блиска му е сатирата на авторот, таа е оружјето со кое на браникот на слободата на мислата, тој застанува во првиот ред. Доблесен е афористичарот да признае дека, најголемата цензура на мислата се случува во неговата свест: ***Најсатиричните афоризми ми ги прочитала само автоцензурата!*** Но, во книжевноста тоа и не е нешто ново, историјата на книжевноста памти вистини за големи автори кои борејќи се со цензурата, паднале во стапицата на автоцензурата. Афоризмот: ***Ми дадоа до знаење дека не треба многу да знам*** е еден вид постулат со кој владеат оние кои стојат на чело на една заедница, а упатен до помудрите и поинтелигентните од нив.

Гротескно изгледа сликата која пред читателот ја црта афоризмот: ***Не можам да дојдам на ред за џепарлак. Баба и дедо најпрво им даваат на мама и тато,*** но тој само ја отсликува реалноста за економската немоќ на младите семејства, кои зависат од пензиите на нивните родители. Сиромашни во духот, ментално осакатени и обезличени, луѓето стануваат само бледи сенки, кои се губат во сивилото на денот. И во време во кое нашата најголема болка е иселувањето, како шамар боли афоризмот: ***Светот останува на младите, а Македонија на пензионерите!***

Лапидарно, духовито со дозирана сатира, Крлевски пишува за жената, бракот и закоравените стереотипи во семејните односи. Тие афоризми се оние најколоритните кои ги создава неговото перо. Неговата ведрa природа, целосно се совпаѓа со неговите размисли за жената, бракот и балканските стереотипи во односите зет-тешта: ***Ако тештата започне да суфлира ќе заврши како исвиркана глумица на отворена***

сцена!, како и односот маж-жена: **Жената е калауз за сите затворени финансиски конструкции на мажот!** Афоризмите за жената најчесто засмејуваат и опуштаат, но хуморот е само прашина која, кога ќе се избрише, на виделина излегуваат сите пукнатини која таа ги исполнувала. Тажна е сликата на современата жена, која немилосрдно ја отфрла љубовта, ја остава како просјак кој бара корка леб за да преживее. Така обезличената жена, станува марионета во рацете на моќните мажи, кои ги знаат нејзините слабости: **Многу жени се удавиле во длабоките машини љебови!** Љубовта е честа тема за која размислува авторот, но најчесто фрла ироничен поглед врз модерното поимање на најсветото нешто. Во овој болно материјализиран свет, скоро невозможно е љубовта да опстане, таа на мегдан со алчноста, лицемерието, подлоста, изгуби многу битки: **Постои љубов и во денешните бракови. Секој се сака себеси!**

Импонира поетичноста во изразот на Крлевски, афоризмите на моменти прозвучуваат многу топло, лирска боја која разнежнува и стоплува. Во црно-белиот свет на афоризмот, овие мисли се мали зраци светлина кои даваат надеж: **Море љубов во секоја капка живот!** или **Не простува умот, простува срцето! Во него живее љубовта!** Афористичарот умее да ја нагласи големината на зборот, умее и најмалите зборови да ги претвори во грамадни вистини: **Прикажувајќи се големи, изгледаме уште помали!** Зборот, ставен во контекст на антитеза, го раѓа својот антоним кој прави афоризмот да ја постигне својата цел, преку силата на противречностите да ја отрезни човековата рамнодушност. Афористичарот е ловец на мигот, за него мигот ја пишува приказната која тој умее да ја собере во една реченица. Авторот – творец налик на фотограф сака да го улови зракот, кој пробивајќи ги облаците на небесната свод црта виножито, совршен вез создаден од божествената рака на природата: **Подобро еден миг во времето, отколку милион галаксии простор!**

Големината на афористичарот се огледува во искреноста, своето лично искуство да го вгради во афоризмот, од него да тргне и со него да заврши. **Афоризмите ги пишувам во два реда. За да се читаат меѓу редовите!** Всушност, дешифрирањето на афористичката мисла е возможно само ако читателот умее, белината меѓу редовите, да ја испише со зборови. **Афоризмот е длабока мисла со дупло дно!** ќе напише Крлевски, за да му предочи на опитниот читател дека читањето афоризми е откривање метафори, секоја со своја убавина сокриена зад превезот на зборот. Доблест е да му се верува на афоризмот, бидејќи таа мисла е одглас на нашата потсвест, храбар глас од грлото на похрабрите од нас.